

Діти не шанували старого діда Гарасима; все цвіркали йому в очі, що нічого не робить, дурно їсть і в хаті заважає. Нині пішли всі в поле, а в хаті лишився дідусь і його чотирилітній внук Миханьо. Гарасим посадив свого внука коло себе, гладив його по головці і розмовляв з ним, як з приятелем. Тепер міг дід свobodно розказати свій жаль, бо як були всі в хаті, то не було ні мови, ні розмови: гнів і ненависть замикали всім уста або рили лайку та прокльони. Перед сусідами не міг дід пожалуватися, бо його ровесники вже повмирали, а котрі жили, боялись прийти до нього, а він нездужав піти до них. І так, відтятий від світа і проклятий у своїй хаті, шукав старий, мов спрагнений серед пустині краплі води, хоч одного теплого слова, щирої душі, яка б його розрадила й пожалувала. І знайшов таку душу у свого маленького внука і полюбив його дуже. Миханьо не розумів гаразд усього, що йому дід балакав, та старий про те не дбав; він радів, що прецінь має ще когось на світі, до кого може щиро обізватися. Дивне се було прив'язання вісімдесятилітнього старця до чотирилітньої дитини. Однак в дійсності була се приязнь двох дітей: одної дитини, що недавно відбилась від колиски, і другої, що одною ногою стояла вже в колисці вічності — в гробі.

Дід став розказувати Миханеві про свою кривду і неначе здавалося старому, що його жалоби слухає не дитина, а якийсь мудрий і справедливий судія. Згадав за свої молоді літа, як був наймитом, як потім придбав поле і хату і записав свому синові. Миханьо слухав уважно, але пізніше не стало йому терпцю і він перебив:

— Діду, дай мені свою люльку, я хочу бавитися.

Дід дав малому люльку і жалувався:

— Твоя мама, Миханю, каже, що я нічого не роблю, що я дармоїд. Слухай, Миханьо! Я всю свою силу стратив на те, щоб моїм дітям добре було, а вона мені тепер каже, що я дармоїд! Миханю, недобра твоя мама!

— Чекай, діду, як я виросту, то я маму наб'ю.

— То ти не любиш мами, Миханю?

— Ні.

— І тата не любиш?

— Ні.

— А чому тата не любиш?

— Бо тато мене б'є.

— А кого ти любиш, Миханю?

— Тебе, діду.

— А більше нікого не любиш?

— Ні, тільки ще люблю котика і кашу з молоком.

— А як виростеш великий, Миханю, то не даш діда кривдити?

— Не дам, діду.

Дід сказав, зітхнувши:

— Заки ти, Миханю, виростеш, то вже давно буде трава зеленіти на дідовім гробі.

— Діду, зробиш мені батіжок?

— Зроблю, зроблю, сину, такий великий батіжок.

— А буде наш рижий кінь боятися того батіжка?

— Буде боятися. Дід тобі дасть віз і коні, будеш їздити і поганяти: вйо-вйо...

Малий дуже тішився і питав:

— Діду, а коли ти мені даш віз і коні?

— Як будеш, Миханю, великий і розумний.

— Е, коли-то буде,— сказав Миханьо, осоловівши.

— Ще не з одної печі хліба з'їш, заким виростеш.

— А купиш мені, діду, книжку, таку, де є "о", "ї"?

— Куплю, Миханю, тобі книжку і табличку, будеш ходити до школи і вивчишся на пана, на такого, що буде людей судити, і скажеш до своєї мами: "Мамо, ти кепсько робиш, що діда не шануєш".

Замовк і задумався, відтак сказав, дивлячись німо перед себе:

— Але діда вже тоді не буде на світі. Дід уже буде спочивати і сиру землю їсти. Вже недалеко моя дорога. Коб умерти якнайскоріше.

— Діду, не вмирай, бо як ти умреш, то хто мені книжку купить?

Тут Миханьо положив люльку набік і кликнув радісно:

— Діду, я вже вмю рахувати! Дай мені свою руку!

Дід подав руку, і Миханьо числив на його пальцях:

— Один, два, п'ять, три, чотири...

Дід засміявся і учив:

— Трошки так і трошки не так. Чекай, я тобі порахую, а ти, Миханю, переймай за мною.

При повторюванні начислив Миханьо на дідовій руці шість пальців. Дід питав весело:

— Ти чому отсей палець числив два рази?

— А чого ж він такий великий? — відповів Миханьо.

Діда дуже здивувала отся відповідь, і він говорив:

— Е, з тебе головка, Миханьо. Дивіться, таке мале, а як мудро, уважаєте, воно собі розміркувало: великий палець, значить, треба його два рази взяти. Миханю, з тебе буде адукат.

Миханьо рахував далі на дідових пальцях, але дід не зовсім на те уважав, бо роздумував над тим, що Миханьо такий малий, а така вже в нього головка.

— А тепер я буду тебе катехис питати,— говорив дід.— Скажи мені, Миханю, де є бог?

Миханьо відповів:

— Бог є на небі, на землі, в церкві, в школі і, діду, не знаю, де ще?

— І в нашій хаті,— додав дід.

— Ні, діду, в нашій хаті нема бога.

Дід здригнувся. Ті слова дитини подіяли, наче грім, на старого. Перед його душею отворилась нагло якась тайна безодня, яку Миханеві слова освітили, мов блискавиця темну, глуху ніч. Він сидів, наче скаменілий, а його душа, поражена і здивована, блукала по тій безодні.

Тим часом блисло сонце з-поза хмар, ввійшло крізь вікно в хату і срібним рядном простелилось на підлозі.

— Діду, до сонця хочу,— кликнув Миханьо втішно і, вирвавшись дідові з рук, сів на срібне сонячне пасмо і бавився. Розмовляв з сонцем, казав, що його не пустить і поставить на нім маленьку хатиночку. Носив з-під лави поліна і обгороджував його. В середині поставив стільчик і поклав свої забавки: старосвітську книжку без початку й кінця, коліщатко і дідову люльку. З-під ліжка добув котика і посадив його коло стільчика. Відтак просив діда, щоби сів на стільчику на сонці. Але дід сидів непорушно на своїм місці. Миханьо добув з-під ліжка бульбу і, прив'язавши її до нитки, водив по сонячнім пасмі, а котик ловив ту миш з бульби. А коли вже йому, та й котикові, тої гри було досить, прибіг Миханьо до діда і, ухопивши його за руку, тягнув його до сонця. Дід пригорнув Миханю до своїх грудей, заплакав своїми старечими сльозами і сказав з болем немічного, поневіряного старця:

— Миханю, мій ангеле маленький, у нашій хаті нема бога.

— Не плач, діду,— говорив Миханьо.— Ходім до сонця! Я тобі там хаточку поставив, і сонце чекає на тебе. Дивися, діду!

Миханьо показав на сонце, але сонця вже не було; на його місці сіріла звичайна підлога. Здивований і засмучений, Миханьо жалуввся:

— Діду, глянь, сонце втікло від нас. Діду, де сонце?